

RITTER ILDIKÓ

Büntető igazságszolgáltatás a kábítószerpiac ellen

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (*United Nations Office on Drugs and Crime; UNODC*) és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) becslése szerint az illegális drogkereskedelemből származó haszon mintegy hatszázmilliárd dollár volt 2010-ben, ez a világ kereskedelmének 7,6 százaléka. Megközelítőleg másfél trillió dollár drogkereskedelemből származó pénzt mostak tisztára jogszerűen működő vállalkozásokon keresztül, ez a világ GDP-jének az öt százaléka. A kábítószer-kereskedelem a legprofitábilisabb önálló szektorként működik a feketegazdaságban. A nagyobb szervezett bűnözői csoportok a bevételük mintegy hetven százalékát kábítószer-kereskedelemből szerzik.¹

Az Egyesült Államokban, a Fehér Ház kábítószerügyi irodájának (*Office of National Drug Control Policy; ONDCP*) 2012. évi becslése szerint² az amerikaiak az elmúlt évtized vége felé mintegy százmilliárd dollárt költöttek kábítószerre. Ebből harminchétmilliárd dollárt kokainra, harmincnégymilliárdot marihuánára, tizenegymilliárdot opiátokra és tizennyolcmilliárdot amfetaminokra³. A világ kábítószerhelyzetéről készített 2013. évi ENSZ-jelentés (*World Drug Report 2013*) a piaci részesedése, illetve a piaci értéke miatt a legnagyobb figyelmet érdemlő kábítószeren, a kokainon keresztül szemlélteti a gazdasági és pénzügyi folyamatokat.

E szerint a kokatermesztők Dél-Amerikában körülbelül 246 ezer tonna kokalevelet szüreteltek az adott évben, ezzel 1,1 milliárd dollár haszonra tettek szert.

Ebből a mennyiségből nagyjából ezer tonna kokaint állítottak elő, amelynek hozzávetőlegesen a felét elvesztették a bandaháborúkban, illetve a hatósági beavatkozások következtében az Egyesült Államokban.

A maradékból, kijátszva a rendőrséget és a határőrséget, éves viszonylatban megközelítőleg százöt tonna az Egyesült Államokban talál gazdára. Mielőtt a határt átlépné, ennek a mennyiségnek az értéke körülbelül 3,3 milliárd dollár.

¹ <http://en.rian.ru/world/20100530/159275376.html>; <http://socialcorruption.com/news/worldwide-dilemma-drug-trafficking-and-violent-take-over-solution>

² <http://www.whitehouse.gov/ondcp/2013-national-drug-control-strategy>

³ Nincs adat a hallucinogénekre, illetve az új dizájn drogokra költött összegek becslött nagyságáról. <http://progressive-economy.org/2013/08/14/world-drug-trade-50-billion/>

Az Egyesült Államokban az epidemiológiai adatok szerint hozzávetőleg 2,3 millió állandó és mintegy kétmillió alkalmi kokainhasználó él. Ha a harminchétmilliárd dollárt, mint az Egyesült Államok polgárai által a kokainra költött kiadást vesszük alapul, akkor egy kis fejszámolás is elég ahhoz, hogy lássuk: tizenkétszer többért lehet eladni az Egyesült Államok határain belül a kokaint, mint amennyit a „határátlépés” előtt ért.

Az ENSZ jelentése szerint világviszonylatban mintegy 17,1 millió kokainhasználó mint vásárló bonyolítja le a világ 88 milliárd dollár körüli kokainpiacának forgalmát.

Napjainkban a kábítószer-kereskedelem olyan illegitim gazdasági tevékenységgé vált, amely jelenleg a világpiacon – éppen illegitim volta miatt – az egyik legnagyobb profitot termelő árucikk előállításával, terjesztésével, eladásával foglalkozik. A keresleti és kínálati oldali szereplők makropiaci magatartása nem sokban különbözik a legális piaci szereplőkéitől. Csekély eltérés abból adódik, hogy az illegálitás miatt a termékek disztribúciója eltérő piaci feltételeket és gazdasági érdekérvényesítési módokat igényel.

Ehhez képest a fejlett országok nemzeti kábítószer-probléma visszaszorítását célzó politikáiban (drogpolitikáiban) a gazdaságpolitikai helyett még mindig a kriminálpolitikai elemek dominálnak. Azt hisszük, hogy minél többet költünk bűnüldözésre, annál sikeresebbek leszünk a kábítószerpiac visszaszorításában. A jelenség értelmezési keretében még mindig nem tudunk elszakadni a keresleti és a kínálati oldal, mint kvázi „különálló, önálló szektorok és intézményesült kezelési módok” teóriától. Így a kábítószer-problémára sem tudunk – és hadd jegyezzem meg, korábban sem tudtunk – globális válaszokat adni, csak külön a keresleti és külön a kínálati oldalra vonatkozó. Ennek számos oka van, amelyet igyekszem a tanulmányban kifejteni és kutatási eredményeimmel igazolni.

A drogpiacon „fetisizált szegmensei” és a haszonelvűség

Az új pszichoaktív anyagok⁴ megjelenése a drogpiacon új stratégiákra és új drogpolitikai megközelítésekre kell(ene) hogy sarkalljon, mert ezeknek a

⁴ Új pszichoaktív anyag: olyan tiszta formában vagy készítményben található új kábítószer vagy új pszichotróp kábítószer, amely nem szerepel az Egyesült Nemzetek Szervezete kábítószeréről szóló, 1961. évi egységes egyezményének jegyzékeiben, vagy az Egyesült Nemzetek Szervezete pszichotróp anyagokról szóló 1971. évi egyezményének jegyzékeiben, és amely hasonló fenyegetést jelenthet a közegészségügyre, mint az említett egyezményekben felsorolt anyagok. 2005/387/IB tanácsi határozat.

szubsztanciáknak a piaca ellen a drogpolitika és ezen belül a kínálatcsökkentés hagyományos eszközei már nemcsak elégtelenek, de egyenesen alkalmazhatatlanok is.

Wolfgang Götz, a Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction; EMCDDA) igazgatója Brüsszelben így nyilatkozott a kábítószerkereskedelemről: „Növekvő kihívással nézünk szembe, hogy megvédjük polgárainkat a kábítószer-kereskedelemtől és az ahhoz kapcsolódó járulékos károktól [...] A szintetikus szubsztanciák egyre nagyobb problémát jelentenek mind az európai, mind pedig a nemzetközi kábítószerpiacon, miközben egyre lehetetlenebb macska-egér játékot játszunk a kábítószer-előállítókkal. A sikereink az új stratégiában rejlenek, és mindent megteszünk azért, hogy lépést tartjunk a legújabb fejleményekkel.”⁵

Az Európai Unió Tanácsa (Council of the European Union) 2012. december 7-én, 17547/12. számú határozatával elfogadta az unió 2013–2020-ig szóló drogst stratégiáját⁶. Mike Trace, az EMCDDA 2001 és 2003 között volt igazgatója részt vett ennek kidolgozásában, és a következőképpen vélekedett a stratégia tervezetéről: „Azí hiszem, eljutottunk arra a pontra, amikor elég bátornak kell lennünk ahhoz, hogy ki merjük jelenti: rossz célokat határoztunk meg. Semmi probléma nincs a kereslet- vagy kínálatcsökkentéssel mint objektivációval, de ha ezek a drogst stratégiát átfogó célok, akkor rossz a szemléleti keret. A kínálat- és keresletcsökkentés dicséretre méltó célok, és kulcsfontosságú szerepet kell kapniuk, ugyanakkor éppen amiatt, hogy a drogpolitikának egyfajta fétiseiként tartjuk számon őket, kissé eltereli a gondolkodásunk.”⁷

Egyetértek Mike Trace-szel, miszerint a drogp problémát és így a drogst stratégiát sem lehet ma már kétpólusú jelenségként értelmezni és kínálati és keresleti oldalra felosztani. Sőt, talán soha nem is kellett volna, bár kétsésgkívül a jelenség egészségügyi vonatkozásai, kiváltképp a drogbetegek védelme, illetve a jelenség büntetőkontrolljának fejlődése és az abból fakadó járulékos problémák indokolták, illetve magyarázzák a duális, polarizált értelmezési keretben történő gondolkodást. Ugyanakkor a legjobb szándék ellenére, talán éppen az aktuális kriminálpolitikai irányzattal való küzdelem következtében,

⁵ Global forum on combating illicit drug trafficking and related threats, 25–27 January 2012, Brussels.

Speech by Wolfgang Götz, EMCDDA Director; Brussels, 25. 01. 2012.

<http://www.emcdda.europa.eu/news/2012/speeches/WCO>

⁶ EU Drug Strategy – 2013-2020; Official Journal of the European Union, 29. 12. 2012. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st17/st17547.en12.pdf>

⁷ <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld2011012/ldselect/lducom/270/27002.htm>

„elterelődött a stratégiai gondolkodás” (csakúgy, mint a drogfogyasztók a büntetőeljárásban) a jelenség és/vagy társadalmi probléma tényleges, valós természetéről: nevezetesen arról, hogy a kínálati és a keresleti oldal egy piac része, ahol a keresleti és kínálati magatartások szorosan összefüggnek egymással.

Nem bűnözők és áldozatok, gonosz dilerek és szegény drogbetegegek vannak, hanem eladók és vásárlók, akiknek a piaci magatartását elsődlegesen a haszonelvűség befolyásolja. Gondoljuk csak el, vajon miért is vesz valaki egy doboz cigarettát, egy üveg bort, egy tábla csokoládét vagy akár okostelefont! És vajon aki gyártja, aki eladja, miért is teszi ezt?

Merüljünk el egy kicsit a haszonelméletben! Az utilitarizmus *Jeremy Bentham* és *Stuart Mill* nevéhez köthető⁸, akiknek cselekvésemélete szerint az emberek cselekedeteit az örömei magyarázza. A cél az öröm maximalizálása és a fájdalom minimalizálása⁹. Az emberek tehát cselekvéseik megválasztásakor racionálisan mérlegelik azok szubjektív hatásosságát.

Ha ezt kivetítjük a kábítószerpiacra, a következőképpen értelmezhetjük annak működését: mind az eladónak, mind pedig a vevőnek érdekében áll a cselekvés, amely minden belső és külső kényszerítő körülmény nélkül megy végbe. Az egyik személy a másik személynek valami olyan dolgot ad, amelyre annak szüksége, igénye van. A dolog ellenértékében kell megegyezniük, és ha az méltányos mindkét félnek, akkor a csereaktus mindkét fél elégedettségére szolgál. Ez esetben mindketten boldogok, mindenki jól jár, kvázi hasznot termel magának. Azaz a drogpiac azért és addig prosperál, amiért és amíg az eladók szolgáltatni tudják a vásárolni kívánt terméket és ezt azon az áron teszik, amelyet a vásárlók hajlandók megfizetni érte. Alapvetően ez teszi a kábítószerrel kapcsolatos magatartások büntetőjogi kontrollját igazán nehézé.

A társadalom, mivel más társadalompolitikai eszközök nem voltak képesek a jelenség kezelésére, a büntető igazságszolgáltatást „hatalmazta fel”, illetve a kriminálpolitikai eszközöket részesítette előnyben az illegális drogpiac visszaszorítására. Tudomásul kell venni azonban, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere, jellegénél fogva, önmagában nem alkalmas egy olyan illegális gazdasági tevékenység visszaszorítására, amely azért funkcionál és azért ennyire elterjedt, mert a tiltás ellenére létező társadalmi igényt, keresletet elégíti ki, hiányzik a kontrollal kapcsolatos társadalmi kon-

⁸ Lásd Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás alapelveibe. In: Márkus György (szerk.): *Brit moralisták a XVIII. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977; John Stuart Mill: *A szabadságról – Haszonelvűség*. Magyar Helikon, Budapest, 1980.

⁹ Lásd erről bővebben Nils Christie: *A fájdalom korlátai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991.

szenzus, és amelyben minden más piacnál gyorsabban megtérülő extraprofit maximalizálható.

Ilyen vonatkoztatási rendszerben a büntetőjog, illetve az abban foglalt büntetések e cselekmények tekintetében az alapvető – generál- és speciálprevenációs – funkciójukat sem képesek betölteni.

A kábítószer-probléma európai – és ezen belül legtöbb tagállama – stratégiájának értelmezési keretét a drogpiacon helyett még mindig annak egyes, Mike Trace szavával élve, „fetisizált” szegmensei határozzák meg.

Felvetődik a kérdés, vajon miért.

Azt gondolom, hogy a drogpiacon mellett a probléma definiálása és a problémakezelés dominanciájának kisajátítása érdekében a működő intézményi piacnak is alapvető érdeke a status quo fenntartása. Két piac feszül egymásnak, amely kölcsönösen hat egymásra: egymásból él, néha egymás ellen küzd, de ezzel is egymást erősíti:

- a) egyrészt a drogpiacon és a drogprobléma kezelésére létrehozott társadalmi intézményrendszerek piaca;
- b) másrészt a jelenség kezelésére hivatott állami és társadalmi intézményrendszerek (a szociális és egészségügy, valamint a büntető igazságszolgáltatás rendszerének) piaca.

Habár a társadalmi intézményrendszereknek, társadalompolitikai ágazatoknak együtt kell működniük különböző társadalmi, gazdasági, politikai kérdések, így a drogkérdés kezelésében is, de kézenfekvő, hogy aki nagyobb szellemet vállal, kap a jelenség kezeléséből, az bőségesebb állami támogatásban részesül. Erősebb pozíciót foglalhat el, ezáltal számos előnyhöz juttathatja az ágazatát, azaz a saját piacát. Nyilvánvalóan érdekeltté válik a probléma, illetve a problémakezelés adott struktúrájának fenntartásában, hiszen ezzel termel profitot az ágazata számára.

Vizsgálati eredmények

Mindezek után vajon mire lehet jó, illetve mennyire lehet hatásos a kábítószer-kereskedelem üldözése? Mennyire alkalmazható a büntetőjogi szabályozás a kábítószer-kereskedelem visszaszorítására? Vajon a vonatkozó jogszabályok alkalmazása milyen közvetett hatásokat indukál, azaz a joggyakorlat hogyan hat a kábítószerpiacra? Sőt: egyáltalán létezik, létezhet-e egységes eljárási gyakorlat, megvalósulhat-e a relatív jogbiztonság? Ezekre a kérdésekre

re igyekeztem válaszokat keresni azzal a vizsgálattal, amelynek során 457 – az elmúlt öt évben indult, random módszerrel kiválasztott – kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény ügyiratát tekintettem át, továbbá országos mintán – kérdőíves adatgyűjtéssel (*survey*) – igyekeztem feltárni az ilyen bűncselekmények kapcsán eljáró ügyészek tapasztalatait, véleményét¹⁰.

Bizonyíthatóság és bizonyítás

A vizsgálat eredményei egyértelműen megerősítették, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények kapcsán

- az eljárások elhúzódása;
- a szakértői vizsgálatokra vonatkozó problémák;
- a kábítószer-függőség megállapítása körüli problémák;
- a nyomozással, nyomozati szakkal összefüggő problémák;
- a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos problémákon túl

legfőképpen a bizonyítási nehézségek okozzák a legnagyobb gondot a büntető igazságszolgáltatásnak. Tanulmányomban a bizonyításhoz szükséges titkos, illetve nyílt eljárásban alkalmazott adat- és információgyűjtéssel kapcsolatos főbb vizsgálati eredményekem keresztül igyekszem szemléltetni a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás kínálati oldali kábítószer-bűncselekményeket érintő nehézségeit.

A bizonyítási nehézségek egyrészt a szabályozni kívánt jelenség és a büntető igazságszolgáltatás viszonyrendszerében, másrészt pedig jogalkalmazó szervezetek közötti interakciókban (kooperáció és kommunikáció minőségében, illetve az egységes jogértelmezésben) gyökereznek. A „viszonyrendszerrel” kapcsolatos probléma kezelésére a jogalkalmazóknak kevés befolyásuk van, az interakciók vonatkozásában azonban a kooperáció és a

¹⁰ A dokumentumelemzés mintavételi keretét a Magyarországon 2007 és 2011 között biztosan kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény miatt induló eljárások alkották. Az adatgyűjtés során kérdőíves felmérést és félég strukturált interjúkat is készítettem ügyészekkel és más, az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberekkel. A vizsgálat második részében kérdőíves vizsgálatban történő részvételre, illetve egy kérdőív kitöltésére kértem azokat a megyei és fővárosi főügyészségeken és városi ügyészségeken dolgozó ügyészeket, akik az ügyiratok alapján az átlagosnál gyakrabban jártak el kínálati kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben. A kérdőíves felmérés célja volt, hogy összegyűjtsem az ügyészek tapasztalatait, véleményét, ötleteit és javaslatait a hatékonyabb, kooperatívabb és sikeresebb jogalkalmazás érdekében a kínálati kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások tekintetében. A kérdőíves felmérés elektronikus úton, e-mailen keresztül zajlott. Nyolcvanhat ügyészt kértem fel a vizsgálatban történő részvételre, hetvenkettő küldte vissza kitöltve a kérdőívet. Valamennyi visszaküldött kérdőív értékelhető volt.

kommunikáció minőségének javítása, az egységes jogértelmezés megvalósítása már reális cél lehet.

A bizonyíthatóság, legyen szó akár kontinentális, akár angolszász jogrendszerű országról, a kínálati oldali kábitószér-bűncselekmények vonatkozásában meglehetősen nehéz. Az eljárások egyik alapproblémája ugyanis, hogy nincs feljelentő, nincs sértett, aki a hatóság segítségét kéri. Ezért a bűncselekmény észlelésére jellemzően csak bünyügyi célú operatív adatgyűjtéssel van lehetőség. Az operatív adatgyűjtésből származó információk nyíltá tétele azonban nem jelenti feltétlenül azok vádképviseleti eljárás során történő felhasználhatóságát. Mivel az operatív nyomozati szak, a realizálás és tulajdonképpen az első gyanúsított ki hallgatás idején szerzett információk, adatok a meghatározók a bizonyítás során, így az ügyésznek nagyon kicsi a lehetősége és az esélye az ügyési szakban újabb ügydöntő bizonyítékok beszerzésére.

A vizsgálat kérdőíves adatgyűjtésekor a megkérdezett ügyészeknek egy ötfokú skálán kellett értékelniük, mennyire tartják nehéznek az ilyen ügyek bizonyítását, minőségét, a vádképviseletet, a nyomozó hatósággal történő együttműködést, a rendőrségtől történő információszerzést és a nyomozás-felügyelet gyakorlását.

A táblázat az egyes kérdésekre adott átlagértékeket és az átlagtól való eltérést mutatja.

Mennyire nehezek vagy könnyűek a következő tevékenységek az ön számára a kínálati oldali kábitószér-bűncselekmények miatt indult eljárások kapcsán?¹¹ (%)

Tevékenységek	Átlagérték	Átlagtól való eltérés
a) minősítés	3,3	0,8
b) bizonyítás	2,2	0,7
c) információszerzés a rendőrségtől	3,4	1,1
d) vádképviselet a bíróságon	2,8	1,0
e) titkos adatszerzésben együttműködés a rendőrséggel	2,8	1,2
f) nyomozásfelügyelet gyakorlása	2,9	1,0

A legalacsonyabb átlagérték és a legnagyobb egyetértés a megkérdezettek között a bizonyítás megítélésben mutatkozott. (Itt találtam az itemek között a legalacsonyabb átlagtól való eltérést.) Még az ilyen ügyek vádképviseletében

¹¹ A válaszadók egy ötfokozatú skálán értékelték az egyes tevékenységeket. Az 1-es azt jelentette, hogy nagyon nehéz, az 5-ös pedig hogy nagyon könnyű.

nagy gyakorlattal felvértezett ügyészek is meglehetősen nehéznek ítélik a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények bizonyítását.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy ennek oka alapvetően a felderítéssel, illetve a felderítés során az ügyész és a rendőr közötti kommunikáció és együttműködés anomáliáival hozható összefüggésbe. A felderítés és a realizálás, elfogás alapvetően meghatározza ugyanis a minősítést és a bizonyítási eljárást. Az ügydöntő bizonyítékok beszerzésére a realizálást, elfogást megelőzően van igazán lehetőség, utána már csak esetleges és rendkívül nehéz. Így gyakorlatilag ezekben az esetekben a felderítésen és a realizáláson, elfogáson „áll vagy bukik” a vád tartalma is.

Ezt értelmezhetjük úgy is, hogy a bizonyíthatósággal összefüggő problémák alapvetően a felderítés folyamán feltárt információknak, adatoknak a felderítő szerv által történő monopolizálásában gyökereznek. És a nyomozással összefüggő nehézségek esetén is itt kell keresnünk az eredőt. A felderítő szerv a titkos információgyűjtéskor és az abból szerzett adatok vonatkozásában ugyanis kvázi független és ellenőrizhetetlen entitás és kizárólagos információgazda. Az Rtv. 63. § (1) bekezdése lehetővé teszi ugyan a rendőrség számára bűnmegelőzési és bünfelderítési érdekből a titkos információgyűjtést, az (5) bek. szerint pedig az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés folyamán külön engedély nélkül megismerheti a minősített adatok tartalmát¹². De hiába, ha a nyomozó hatóság nem tájékoztatja – számos esetben még a titkos információgyűjtés tényéről sem – az ügyészt. A megkérdezett ügyészek nyolcvanhat százaléka említette problémaként a titkos információgyűjtés tényének vagy tartalmának megismerésével kapcsolatos hiányt, továbbá a nyomozó hatóság információ-visszatartásával összefüggő bizonyítási problémákat. Habár a jogszabályi környezet 2011. január 1. óta oldja az előbbi anomáliát, úgy tűnik azonban, hogy az érintett jogalkalmazók jelentős része még nem él a minősített adat megismerésének lehetőségével. A rendőrség pedig továbbra is „ül” még a titkos információgyűjtés tényén is. Ha nem szük-

¹² Az 1994. évi XXXIV. törvény 63. § (5) bekezdése szerint „A rendőrség erre felhatalmazott szerve, valamint a beszerzett adat és az információgyűjtés ténye tekintetében az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés során külön engedély nélkül megismerheti a minősített adat tartalmát”. A 2006. évi XIV. törvény 13. §-a hatályon kívül helyezte az 1994. évi XXXIV. törvény 63. §-ának (2) bekezdését, amely államtitoknak minősítette az információgyűjtés tényét. Így 2006. február 17-től a titkos információgyűjtés ténye nem minősült államtitoknak (minősített adatnak). A 2010. évi CXLVII. törvény 109. § (2) bekezdésével módosított 1994. évi XXXIV. törvény (5) bekezdése – e módosítás hatálybalépése, azaz 2011. január 1. óta – lehetővé teszi, hogy az eljáró ügyészek és bírák külön engedély nélkül (!) megismerhessék annak tartalmát is!

séges, nem tárja fel az ügyész előtt, de kérésre ma már jellemzően tájékoztat (a tényről legalábbis).

Még 2013-ban is, több mint két évvel az 1994. évi XXXIV. törvény 63. §-ának módosítása után, alapprobléma, hogy a vádhatóság számos esetben nem szerez tudomást arról, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény felderítésekor a nyomozó hatóság operatív eszköz(öke)t alkalmazott az információgyűjtésre.

A másik alapprobléma a bűnügyi célú titkos információgyűjtéssel kapcsolatos társadalmi kontroll hiánya. A 2011. évi CLXIII. törvény 16. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében az ügyész köteles ugyan biztosítani, hogy „...senkit törvénytelen jogfosztás, korlátozás vagy zaklatás ne érjen”. De hogyan teygen ennek eleget, ha a bűnüldözés egy fázisa, a bűnügyi célú titkos információgyűjtés számos esetben a tudomása nélkül zajlik, és nincs semmiféle felügyeleti joga a jogi követelmények teljesülése tekintetében a titkos információgyűjtés során.

Mint azt *Finszter Géza és Mészáros Ádám* megfogalmazta „...az ügyészi felügyelet nélküli titkos nyomozásban nincsenek biztosítékok arra, hogy egyfelől alaptalanul senki ne legyen gyanúsítható, hogy másfelől a bűncselekmény elkövetője ne kerülhesse el a felelősségre vonást, de arra sem, hogy senki ne váljon provokáció áldozatává. Az előbbieken felsorakoztatott követelmények teljesítése, de lege ferenda olyan jogi megoldástól várható, ami egyértelművé teszi, hogy bűnüldözési célú titkos felderítés csak nyomozóhatósági jogkör birtokában végezhető, a szabályozása pedig a büntetőeljárás törvény feladata...”¹³

Úgy gondolom, hogy jelenleg a jogszabályi környezet nem teszi lehetővé a bűnüldözési célú operatív adatgyűjtés, titkos nyomozás feletti társadalmi kontrollt, ami – anélkül, hogy ezt hosszasan elemeznénk – súlyos hatással van nemcsak a jogbiztonságra, de a legitimitás elvének érvényesülésére is.

Egyetértek a szerzőkkel abban, hogy a „bűnüldözési célú titkos információgyűjtés társadalmi rendeltetése, és ekként egyetlen legitim célja csak az igazságszolgáltatás előkészítése lehet”, azaz a jelenség észlelése és a nyomozás előkészítése.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy az ügyészek többségének ma nincs meg az a kompetenciája, krimináltaktikai tudása, amellyel képessé válhat arra, hogy teljes terjedelmű rendelkezési jogot gyakoroljon a titkos infor-

¹³ Finszter Géza – Mészáros Ádám: A titkos felderítés új szabályozása. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010

mációgyűjtés felett. Szükségszerű azonban, hogy a büntetőeljárás jogban, szabályozott keretben és tartalommal rögzítsék a nyomozó hatóság és az ügyészség közti együttműködés formáit, amelyben az ügyész egyik kiemelt tevékenysége a törvényességi felügyelet gyakorlása az operatív szakban, valamint a váderedményességet elősegítő információgyűjtés, illetve adatszerzés képviselője az operatív nyomozati szakban.

Mert az ügyész tudja, mire van szükség a sikeres vádképviselőhez, a felderítő, a nyomozó pedig tudja, hogyan lehet azt megszerezni.

Habár a jelenlegi jogszabályi környezet lehetővé teszi a titkos információgyűjtés teljes anyagának megismerését a vád megalapozásához, mint legitimációs feltételt, de ez nem igazán segíti elő ezekben az ügyekben a vádképviselőt. Hiszen ez is „hozott anyag”, és ez is csak az ügyész reaktív szerepét erősíti az eljárásokban.

Az operatív adatgyűjtés során szerzett információk megalapozzák, és egyben meghatározzák a nyílt nyomozati eljárás irányát, sőt jelentős mértékben a minősítést is, hiszen a rendelkezésre álló információk, mint később részbeni bizonyítékok felhasználhatósága az eljárásban határozottan eldől az operatív szakban, illetve a realizálás, elfogás során. A nyíltá tétel után perdöntő bizonyítékok beszerzésére – mint azt korábban már jeleztem – elvétve van lehetőség.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy ezekben az ügyekben a nyílt nyomozati szak kvázi a vonatkozó jogi követelmények teljesülése érdekében végzett „eljárás cselekmény”, amelynek folyamán a tanú- és gyanúsított kihallgatásokra kerül sor, megtörténik a szakvélemények begyűjtése. Sok esetben már az eljárás nyíltá tételével és/vagy az elfogáskor lefoglalt kábítószeranyag bűnjelekkel és egyéb tárgyi bizonyítékokkal „eldől” a nyomozás kimenete a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények elkövetőinek vonatkozásában.

Hiába lenne szükség pótnyomozásra, újabb adatok beszerzésére a vádemeléshez vagy éppen a nyomozó hatóság részéről történő „erős” minősítés megtartásához, a nyílt nyomozati eljárásban erre már nemigen van lehetőség, hiába kéri az ügyész.

A kérdőívben megkérdeztem az ügyészeket, hogy véleményük szerint mit kellene változtatni a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos felderítéseket, illetve bizonyítási eljárásokat meghatározó hatályos jogszabályi környezeten. A titkos információgyűjtéssel kapcsolatban, íme, néhány javaslat:

- „a titkos információgyűjtés eredményét egyszerűbben lehessen felhasználni a bizonyításban”;
- „a titkos információgyűjtés eredményének mielőbbi ismerete az előadó ügyész számára, esetlegesen már ezen szakaszban szoros együttműködés a

- nyomozó hatósággal, majd ezt követően az együttműködés megtartása a titkos adatszerzés esetén is”;
- „a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatban nagyobb együttműködésre lenne szükség a nyomozás és a bűncselekmények felderítése során a különböző nyomozó hatóságok és az ügyészségek között”;
 - „megítélésem szerint tágitani kellene a titkos információgyűjtés körét, lehetőségeit. Az így beszerzett információknak nagyobb bizonyító erőt kellene tulajdonítani”;
 - „szélesíteni kellene a titkos információgyűjtés felhasználásának, valamint a titkos adatszerzésnek a lehetőségeit”.

Megkérdeztem az ügyészeket, hogy szerintük a tevékenységi területükön mi az ügyész elsődleges szerepe a kínálati oldali magatartásokkal kapcsolatos nyomozati eljárásokban. Hat válaszlehetőséget adtam, és arra kértem őket, jelöljék meg azokat, amelyek szerintük jellemzik a napi gyakorlati tevékenységüket, illetve azokat is – külön oszlopban –, amelyek szerintük eredményesebbé tehetnék a nyomozati szakot és a vádképviselőt.

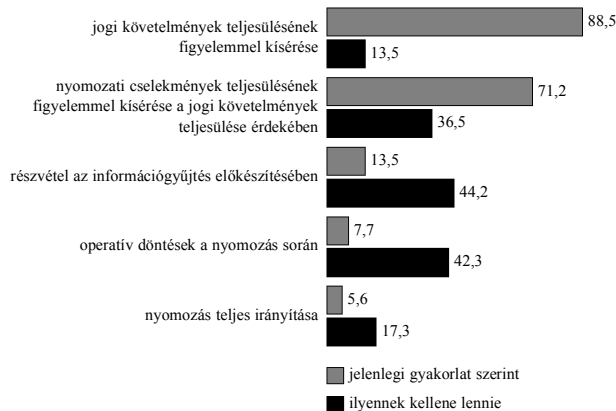
Habár a megkérdezettek 58,8 százaléka úgy gondolta, elégedett az ügyész nyomozati eljárásban betöltött jelenlegi szerepével ezekben az ügyekben, a „nyomozati szereppel elégedett” ügyészek jelentős többsége (79,2 százalék) azonban mégis különböző változókat jelölt meg a jelenlegi napi tevékenység és az eredményesebb vádképviselőt elősegítő szerep vonatkozásában(!). A válaszlehetőségek megjelölésének gyakoriságát mutatja – a válaszadók körében – az 1. számú ábra.

Az ábrán *szembetűnő a különbség* az ügyész jelenlegi elsődleges szerepe és a kívánatos, eredményesebb nyomozati szakot és váderedményességét tételező szerep között.

Habár az ügyészek 88,5 százaléka jelezte, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatban elsődleges szerepe a jogi követelmények teljesülésnek figyelemmel kísérése, 44,2 százalékuk szerint az ügyésznek részt kellene vennie az információgyűjtés előkészítésében, míg 42,3 százalékuk úgy vélte, hogy az operatív döntésekben is szerepet kellene játszaniuk a nyomozás folyamán¹⁴.

¹⁴ A kérdőív elkészítésében az amerikai Jefferson Institute for Justice Studies hasonló vizsgálatának kérdőívében szereplő kérdésekből is válogattam. Az előbbi kérdést feltették az amerikai ügyészeknek is, akik körében megdöbbentő módon, húsz évvel ezelőtt, nagyon hasonló megoszlással találkoztak a kutatók. Lásd Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: Prosecuting complex drug cases – The challenge for local prosecutors. Jefferson Institute for Justice Studies, 1993. <http://www.jijs.org/publications/prospubs/Compdxdr.pdf>

1. számú ábra
**Az ügyész szerepe a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos
nyomozati eljárásokban a megkérdezett ügyészek szerint (%)¹⁵**

Az eredmények is azt erősítik, hogy a felderítés idején és a nyomozati szakban nagyfokú konspirációt igénylő eljárások eredményessége a rendőrség és az ügyész közti hatékony együttműködésen, kiváltképp a koordináció és a kommunikáció minőségén múlik.

Ma a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekben eljáró ügyészek többsége reaktív szerepben van. A felderítés eredményét a rendőrség *fait accompli* az ügyész elé teszi, akinek sokszor kevés ismerete, illetve bevonódási lehetősége van a nyomozati – felderítő – tevékenységet illetően. Az ügyésznek proaktív szerepet kell játszania, de a saját szerepkörén és saját kompetenciahatárain belül! Nem az egyes nyomozati feladatok, szerepek, tevékenységek feletti disponálás, irányítás megszerzése a cél, hanem az együttműködés, a minőségi, a hatékony koordináció és a kommunikáció rendőr és ügyész között.

Az ügyész információgyűjtésbe történő bevonódásának mértéke ugyanis szignifikáns hatással lehet a sikeres vádképviseletre.

¹⁵ A megkérdezett ügyészeknek a következő kérdéseket tettem fel: Mi az ügyész elsődleges szerepe, tevékenysége ezekben nyomozati eljárásokban önöknél? Illetve mi kellene, hogy legyen ön szerint? (Az alábbi táblázat A oszlopában tegyen X-et azok mellé a tevékenységek mellé, amelyek a napi gyakorlatot jellemzik önöknél, illetve a B oszlopban azok mellé, amelyek ön szerint eredményesebbé tethetnék a nyomozati szakot, illetve az ügyvédképviseletet.) Több válaszlehetőséget is megjelölhettek mindkét oszlopban.

Miközben mindkét szervezet felderítésben, eljárásban részt vevő tagjait nagyfokú szakértelem kell hogy jellemezze a jelenség és a vonatkozó jogszabályi környezet alkalmazását illetően, *Ronald Goldstock* megfogalmazásával élve: „mindkét szervezetnek ismernie és egyben tiszteletben is kell tartania a másik szerepét, tevékenységét az eljárás folyamatában”¹⁶.

A „rossz realizálás” (rossz időpontban, nem a legmegfelelőbb helyszínen stb.) jelentősen meghatározhatja az eljárások kimenetét. Nyilvánvaló, hogy a realizálás végrehajtási tervének elkészítése nem jelenti annak feltétel nélküli megvalósulását, a rendőrök szavaival élve „a tervvel sokszor az a gond, hogy a célszemélyek nem olvassák”.

A cselekmény jellegéből adódóan a realizálás utáni adatgyűjtés a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények esetén nehézkes és nehezen vezet eredményre. Emiatt az eljárások jelentős részénél a nyomozó hatóság nem jut a futárokra, vagy a középszintű kábítószer-kereskedőknél feljebb; nem tudja felderíteni a magasabb szervezeti szinten lévő elkövetőket.

Itt jegyzem meg, hogy ez nemcsak hazai, hanem a cselekmény jellegéből adódóan, az uniós államok bűnüldözését általánosan érintő gond.

Mindezek alapján már értelmezhető, hogy a vizsgált ügyekben az átlagos büntetési tétel miatt „csak” négy év volt az elsőfokú ítéletekben¹⁷.

A vizsgált időszakban minden harmadik kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény csempészéssel volt összefüggésben. Mivel a drogpiac meglehetősen fragmentált, így az alsóbb szintű piaci szereplők több szerepben is jelen lehetnek. És alapvetően ők alkották a mintába kerülő elkövetői kör mintegy kilencven százalékát. Pusztán a piaci szerepek alapján nem tudtam jól elkülöníthető klasztereket alkotni az adatbázisból, de a klasszifikációs eljárás segítségével jól elkülöníthető szocioökonómiai jellemzőkkel bíró csoportokat különböztettem meg¹⁸.

16 Ronald Goldstock: *The Approach of the Organized Crime Task Force*. White Plains, New York, 1992. Idézi Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: i. m.

17 A mintába kerülő ügyekben a büntetés alapesetben kettőtől nyolc évig terjedő [282. § (2); 282/A § (1); 282/B § (1); 282/C § (4)] csekély mennyiség esetén, illetve öttől tíz, illetve öttől húsz évig terjedő jelentős mennyiség esetén; de minősített esetben akár húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel is büntethető volt a cselekmény. A mintába kerülő kínálati bűncselekmények 98,4 százalékában jelentős mennyiségű kábítószerre történt az elkövetés.

18 Klaszteranalízis, klasszifikációs eljárás segítségével választottam szét a mintába kerülő elkövetői kört, amely a következő négy, markánsan elkülöníthető szocioökonómiai jellemzőkkel bíró csoportba volt sorolható: 1) szegénység elől menekülők vagy relatív szegények; 2) egyéb illegális gazdasági tevékenységről a kábítószerrel történő „magánkereskedésre” áttért „vállalkozók”; 3) dílerek; 4) középszintű kereskedők. Ők a mintába kerülteknek csak a 10,3 százalékát alkották.

Az ismertté vált, felderített kínálati kábítószer-bűncselekményt elkövetők többsége az alsó szintű hálózathoz tartozik. Gyakorlatilag középszintnél feljebb nem jutott a vizsgált időszakban a hazai bűnüldözés. Jellemzően futárok (a mintába kerülő esetek 32,7 százalékában fogtak el futárt), cannabisültetvényt létrehozók, illetve ott dolgozók (18,9 százalék), valamint dílerek (27,7 százalék) alkották az ismertté vált elkövetői kör nagyobb részét.

Probléma, hogy mindkét oldalnak más „a bizonyíték”, azaz nem egységes a bizonyítékok értékelése a rendőrségen és az ügyészségen. Számos esetben másképp értelmezi a rendőr, mint az ügyész, hogy mi minősül vagy minősíthető kétséget kizáró bizonyítéknak. Ami a felderítőnek, nyomozónak, vizsgálónak egyértelmű bizonyíték, bizony sokszor elégtelen vagy nem megfelelő az ügyésznek a sikeres vádképviselőhez a bíróság előtt.

A felderítés és a realizálás, de a bizonyítékok értékelésének tekintetében is nagyon eltérő egyes megyék, sőt akár egy-egy megyén belül egy-egy város nyomozó hatóságának gyakorlata. A jogbiztonság és egységes eljárási gyakorlat nehezen valósítható meg egységes bizonyítékértékelés nélkül.

A megkérdezett ügyészek a rendőrség felderítő és a nyomozati tevékenysége kapcsán egyrészt

- a) a felderítéssel, realizálással összefüggő problémákat emelték ki (idézve):
- „típusos a »sokat markol, keveset fog« esete a rendőrség részéről. Nem elég körültekintően készítik elő az akciókat, gyakran elégtelen a szervezettség is az akciók során, így megnehezül a terjesztés bizonyítása”;
 - „a felderítéseknek nem elsősorban a kábítószer szállító elkövető elfogására kellene szorítkoznia... A kábítószer kereskedelmével, átadásával foglalkozó elkövető esetén szükségesnek tarom az átadásoknak legalább részbeni feltárását”;
 - „probléma a nyomozati cselekmények rossz időzítése”;
 - „a rendőrség nem törekszik a nyomozás kiterjesztésére, megáll az éppen elfogott futárnál, elosztónál stb. Inkább a tartást nyomozza le, mert az sokkal egyszerűbb... a hálózat felderítése azonban ezt követően szinte lehetetlen”;
 - „probléma a nyomozások előkészítetlensége, operatív és nyílt szakasz közötti elégtelen kommunikáció, a kábítószerre és nem a szervezetre koncentrált realizálás”;
 - „a nyomozó hatóság a »díler« ismertté válása esetén – de ennek hiányában is – a fogyasztói kör teljes feltérképezésére törekszik, ami az egyébként is elhúzódó nyomozásokat még inkább parttalaná teszi”;

- b) másrészt a bizonyítékok beszerzését és eltérő értékelését:
- „gondot okoz a bizonyítékok beszerzésével kapcsolatos egyes intézkedések, illetve a rendelkezésre álló bizonyítékok értékelése vonatkozásában az eltérő álláspontok a rendőrség és az ügyész között”;
 - „sokszor összekocognak az álláspontok a minősítés és a bizonyítékok beszerzése körében”.
- c) továbbá a rendőrség szervezeti és humánerőforrás-problémáit:
- „a rendőrség személyzeti problémái kihatnak a nyomozások eredményességére és időszerezésére”;
 - „a nyomozó hatóság leterheltsége miatt nincs kellő súly az ilyen büncselekményeken”;
- d) valamint a hatályos jogismerettel és a hatékonyság versus jogkövetéssel kapcsolatos problémákat:
- „a nyomozó hatóság nem naprakész a Be. és a Btk. új szabályainak ismeretével, emiatt sok az eljárásjogi szabálysértés, ami miatt a keservesen beszerzett bizonyítékok nem használhatók fel, vagy újra meg kell ismételni bizonyos nyomozati cselekményeket”;
 - „a nyomozó hatóság a hatékonyság követelményét néha a törvényesség elé helyezi”.
 - „a kényszerintézkedést alku tárgyának tekintik a rendőrök. Gyakran úgy veszik rá a gyanúsítottat vallomástételre, hogy a kényszerintézkedés megszüntetését ígérik anélkül, hogy erről az ügyészt tájékoztatnák.”

Az ügyész egy libikókán a statikus középső nehezeék. Jó esetben ismeri egyik oldalt is, és a másikat is, azaz a rendőrség tevékenységét és gondolkodását, és a bírót, bíróságát is. Tudja, milyen bizonyítékokra, adatokra, információkra lenne szükség ahhoz, hogy a bíró úgy ítélhesse meg a vonatkozó cselekményt, ahogy az a maga valójában létezik.

A közös, kooperatív operatív szakasz sokkal eredményesebbé tehetné a bizonyítási eljárást és határozottan megalapozhatná a váderedményességet. Leegyszerűsítve: az ügyész tudná, mire van szükség, a felderítő, nyomozó pedig azt, hogyan szerezhető meg.

Nem véletlen, hogy mindezek hiányában az egyetlen szempont, amely alapvetően meghatározza és jellemzi az ismertté vált kínálati oldali kábítószer-büncselekményeket, a realizált kábítószer-mennyiség.

A mintába került kínálati oldali kábítószer-büncselekmények 98,4 százalékában jelentős mennyiségű kábítószerre történt az elkövetés, miközben a

szervezetten történő elkövetés csak a vizsgált esetek 4,6 százalékában vált bizonyíthatóvá.

Kvóta- és kapacitásproblémák

A kínálati oldali kábítószer-bűncselekményeket – egyebek között – két indikátor szerint érdemes megkülönböztetni:

- a) egyrészt a felderítő/operatív technikai eszközök igénybevételének komplexitásán;
- b) másrészt az illegális tevékenység típusán keresztül.

Jellemzően a következő nyomozati technikákat alkalmazzák a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése során a nyomozó hatóságok:

- lehallgatás (telefon, e-mail, sms stb.);
- informátor, más bizalmi személy;
- fedett nyomozó;
- „figyelés” – technikai eszközzel történő megfigyelés;
- pénzügyi nyomozás (pénzügyi tranzakciók, gazdasági tevékenység folyamatos figyelése);
- kapcsolat- (hálózati) elemzés (*social network* vagy *link analysis*)
- „kifinomult” elektronikus megfigyelés (például IP-alapú kommunikációs rendszerek stb.).¹⁹

Hazánkban a pénzügyi nyomozás nem jellemző módszer ezekben az ügyekben. Ez alapvetően a nyomozó hatóság limitált pénzügyi és személyi feltételeivel függ össze. A technikai eszközök beszerzéséhez és alkalmazásához megfelelő mennyiségű pénzre és emberre van szükség. A figyelési/lehallgatási kapacitással kapcsolatos problémák, a kvótarendszer is jelentős hatással van a felderítésre és az eljárásokra a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában, a figyelési/lehallgatási kapacitás felhasználásának kérdése is²⁰.

Hazánkban a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat végzi a telefonlehallgatásokat, és ők határozzák meg azt a kapacitást, amelyet szolgáltatni tudnak. Ez a felderítési kapacitás oszlik el aztán a „megyék” között, valamint a központi felderítő szervezet között (Készenléti Szolgálat, Nemzeti nyomozó Iroda).

¹⁹ Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: i. m.

²⁰ Ezúton is szeretném megköszönni dr. Sípós Pál ügyész (Vásárosnaményi Járási Ügyészség) segítségét, aki felhívta a figyelmemet a lehallgatási kapacitás problémájára!

Azaz adott, hogy mely szervezet, megyei főkapitányság milyen kvótamenynyiséggel, mekkora lehallgatási kapacitással gazdálkodhat az adott évben.

Megyei szinten azután tovább osztják a bűnügyi szervek között – vélelmezhetően az igények, lehetőségek és bűnügyi fontosság függvényében.

(Itt jegyzem meg, hogy a lehallgatási kvóta korlátozott mennyisége, illetve a kvótahiány vagy a kvótán felüliség is számos helyen szerepet játszik abban, hogy a rendőrség a titkos információgyűjtésből nem vált át titkos adatszerzésre; illetve az, hogy hiteles információk alapján sem tud egy-egy felderítő osztály titkos információgyűjtést indítani. Az pedig végképp problematikus, hogy az ügyész javaslatára a rendőrség titkos adatszerzést kezdeményezzen. A központi szerveknél ez talán még nem számottevő probléma, megyei, sőt városi szinten azonban már súlyos gond a jogalkalmazók szerint.)

De ugyanilyen hatással van a felderítők korlátozott száma, leterheltsége és bizonyos szakismeret, adott esetben akár nyelvismeret hiánya is az eljárásokra és a felderítés folyamán alkalmazott eszközök megválasztására. A pénzügyi nyomozás meglehetősen időigényes tevékenység, amelyet a nyomozó hatóság saját erőforrásaiból és gazdasági, pénzügyi szakember bevonása nélkül jellemzően nem képes hatékonyan megoldani. Nem is kerül rá sor, inkább az elfogást, realizálást követően történik meg egy ad hoc nyomozás, ami jellemzően kimerül a bankszámla-kivonatok átvizsgálásában.

Szintén nem alkalmaznak IP-alapú kommunikációs rendszereket a megfigyelésben, ezek beszerzése és működtetése ugyanis jelentős forrásigényű. És egyéb „kifinomult elektronikai megfigyelőeszközzel” történő megfigyelésben sem jeleskedünk.

Kapcsolatelemezt (link analysis) alkalmaznak a nyomozók, tényleges kapcsolathálózat-elemzésre (social network analysis) azonban már ritkábban kerül sor²¹.

Hazánkban a kinalati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítésére – bűnügyi célú titkos információgyűjtés során – legelterjedtebb nyomozati technika az emberi információforrás alkalmazása.

21 A kapcsolathálózat-elemzés olyan alapvetően szociológiai módszeren alapul, amely a hálózati viszonylatok kifejlődésében egyszerre képes empirikusan is megragadni a csoportalakzatokban testet öltő strukturális kényszereket és azokat az egyéni cselekvéseket, amelyek eredőjeként e strukturális kényszerek maguk is folyamatosan módosulnak. Így például a kapcsolathálózat-elemzések hangsúlyosan szólnak arról, hogy az olyan piaci formák, mint az illegális drogpia strukturális kényszert jelentenek valamennyi piaci résztvevő számára, de fényt derítenek azokra a folyamatokra is, amelyek nyomán a piacot valóban befolyásolni képes szereplők kapcsolathálózati akcióik révén a meglévő piaci struktúrákat átrendezhetik.

Vagyonekobbás

Mivel hazánkban a felderítés idején általában nem történik részletes adatgyűjtés a célszemély(ek) pénzügyi tevékenységére vonatkozóan, így a kábítószer mellett jelentős anyagi eszközök elkobzására csak elvétve, véletlenszerűen kerül sor. A realizálás általában akkor történik, amikor nagy bizonyossággal lefoglalható nagyobb mennyiségű kábítószer. Úgy tűnik, a hálózat felderítése és működésképtelenné tétele másodlagos cél, a legfontosabb az anyag illegális drogpiacon jutásának megakadályozása.

Igy kiemelt probléma a *vagyonekobbás* területe. Több megkérdezett ügyész is megjegyezte, hogy a „*vagyonekobbás alá eső értékek felkutatására a nyomozás során kevés energia jut*”.

A probléma gyökere azonban ez esetben is az operatív nyomozati szakban keresendő, és a megoldást is itt kellene alkalmazni.

A hatályos Btk. 74. § (1) szakasz b) és c) pontja egyértelműen fogalmaz, és vagyonekobbást rendel a bünszervezetben való részvétel alatt szerzett, illetve a kábítószer-kereskedelem elkövetőjének a bűncselekmény elkövetésének idején szerzett vagyonára. A (4) bekezdés a) és b) pontjai pedig a bizonyítási teher megfordításával segítik elő a vagyonekobbás alkalmazását.

A szabályozás kedvező helyzetet teremthet(ne) e jogintézmény széles körű alkalmazására a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények miatt eljárás alá vont gyanúsítottakkal szemben. De! A vizsgálat idején még az 1978. évi IV. törvény volt hatályban, és annak 77. § B szakasza a bünszervezetben való részvétel idején szerzett vagyonra szintén a bizonyítási teher megfordításával igyekezett elősegíteni a vonatkozó jogintézmény alkalmazását. Ha a statisztikai adatokat nézzük, azt láthatjuk, hogy éves viszonylatban az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekményeknek bizonyíthatóan kevesebb mint egy százaléka valósul meg bünszövetségben, illetve bünszervezetben. Azaz csak nagyon csekély elkövetői körre vonatkozatható a fordított bizonyítási teher a vagyonekobbást illetően.

Sok jogalkalmazó jelezte, hogy a bünszervezetben történő elkövetés a bírósági tárgyaláson túlbizonyítást igényel, így nem véletlen, amit jelen vizsgálat eredményei is jeleznek, miszerint bünszervezetben történő elkövetés miatt a mintába kerülő esetek 4,6 százalékában történt csak vádemelés, miközben az ügyiratokban foglalt házi nyomozati iratokból, továbbá a rendőrség gyanúsí-

22 <http://www.unodc.org/southeasterneurope/en/criminal-justice-and-prison-reform/linking-law-enforcement-and-justice-institutions.html>

totti kihallgatási jegyzőkönyveiből sokkal több esetben volt valószínűsíthető a bünszervezet megléte. A vizsgált ügyek 31,2 százalékában a nyomozó hatóság „meg is vádolta”, a gyanúsítottat vagy gyanúsítottakat bünszervezet létrehozásával, vagy bünszervezetben, illetve bünszövetségben történő elkövetéssel. A rendelkezésre álló bizonyítékok azonban számos esetben az ügyész számára nem voltak elégségesek ennek bizonyításához a bíróságon.

Így csekély a lehetőség a „könnyített” vagyonekobjásra. Több ügyész is jelezte, hogy szerintük a „*vagyonkutató, biztosítási intézkedéseket és zár alá vételi előterjesztéseket bátrabban kellene alkalmazni*”.

Ahhoz, hogy megértsük a vagyonekobjás jelentőségét, ismernünk kell a drogpiacon működését. Korábban vázoltam, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény elkövetésének célja az anyagi haszonszerzés. Minél magasabb a kereskedelmi szint, annál jelentősebb az extraprofit. A felső szintű kábítószer-kereskedők „üzletemberek”, nem kábítószer-élvezők. Céljuk pedig a profitszerzés, amelyet azért e „termék(ek)” kereskedelmével, előállításával végeznek, mert leginkább az azokkal a termékekkel és szolgáltatásokkal történő üzletek, piacok a jövedelmezők, amelyek büntetőjogilag tiltottak, mégis jelentős kereslet mutatkozik irántuk.

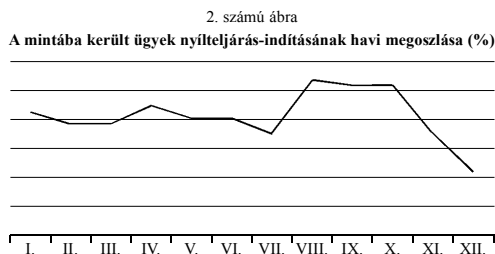
Ha célunk a kábítószer-kereskedelem visszaszorítása, akkor vajon a szabadságvesztéssel fenyegetett büntetés, vagy a cselekmény hatósági észlelését követő, nagy valószínűséggel bekövetkező, jelentős gazdasági veszteséget okozó, piaci pozíció és az extraprofit elvesztésével járó szankció a hatásosabb-e.

A drogkereskedelem felső szintjén tevékenykedő befektetők üzletemberek. Ismerik a kockázatokat, sőt a profitvesztés kivédésének technikáit is. Nem véletlen, hogy az igazságszolgáltatás nem igazán jut el eddig a szintig. A befektetők alatti, előállító, nagybani eladói szint már esetleg elérhető, de a befektetői kör jövedelme jellemzően a hatóság által szinte nem látható, nehezen lenyomozható, és még nehezebben bizonyítható helyen van.

Nyilvánvalóan ezek a delikvensok kriminológiai értelemben a fehérgalléros bűnözők csoportjába sorolhatók. Ellenük nem lehet hatékonyan fellépni a hagyományos nyomozástaktikai eszközökkel, ahogy a kínálati oldali kábítószerpiac ellen sem, ezért ha az igazságszolgáltatás rendszere a kábítószer-kereskedelem magasabb szintjeit szeretné ostromolni, elkerülhetetlen a bűnügyi célú operatív szakban a pénzügyi/gazdasági felderítés, amely megalapozhatja a sikeres vagyonekobjást. Hiszen mind a bűnismétlés megakadályozása szempontjából, mind pedig bűnmegelőzési érdekből éppen a jelentős vagyonekobjás lenne a leghatásosabb büntetés.

A nyílt nyomozások elrendelésének éves megoszlása

A mintába kerülő esetekben az operatív felderítés utáni nyílt nyomozás megindulásának havi megoszlását mutatja a 2. számú ábra.

Látható, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények esetében kiemelkedik az augusztus, a szeptember és az október, és látványosan átlag alatti a decemberben és júniusban, júliusban történő nyílteljárás-indítások száma.

Ennek alapvető oka, hogy kevés a felderítők vagy az ilyen ügyekben felderítői és vizsgálói tevékenységet végző nyomozók, illetve a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál dolgozó figyelők, egyéb szakemberek száma. Így alapvetően az ő szabadságolásaik jelentősen befolyásolják az ismertté vált kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények havi megoszlásának alakulását.

Augusztus, szeptember és október magasan a legaktívabb realizálási, elfogási időszak, míg a novembert, a decembert és a nyár derekát az átlagosnál alacsonyabb, „visszafogottabb” nyílteljárás-indítási aktivitás jellemzi.

Más adatokkal összevetve határozottan kirajzolódik, hogy a novemberi, decemberi meredeken csökkenő eljárásindítás a rendőrség humánerőforráskapacitásával és anyagi erőforrásainak korlátaival függ össze.

Azaz ha van elég pénz, több emberrel, több figyelést, több titkos nyomozást lehet folytatni; ha nincs, akkor esetleg csak észlelni lehet e cselekményeket (illetve a lehallgatási/figyelési kapacitás és anyagi erőforrások éves keretének felhasználása után már azt se). És legalitás elve ide vagy oda, csak azokban az esetekben indulnak eljárások, amelyekben muszáj, vagy éppen van még rá elegendő kapacitás.

Vajon beszélhetünk-e így jogbiztonságról? Ha nincs pénz egy bűncselekmény költséges üldözésére, akkor miért nem váltunk stratégiát, és engedünk más, a társadalmi kontrollt megtestesítő eszközöknek nagyobb befolyást a je-

lenség kezelésébe? Mert a végrehajtásnak, illetve a vonatkozó jogszabályok betartásának ilyen mérvű elégtelensége veszélyeztetheti a büntetőjog legitimitását!

Nemzetközi vonatkozások

Ma már nem ritka, hogy egy-egy jelentősebb szervezet felszámolása érdekében több ország is együttműködik. Ha a felszámolni kívánt szervezet kábító-szer-kereskedelemmel összefüggő cselekménye vagy részcselekményei Magyarország területét is érintik, akkor a magyar hatóságoknak műveleti támogatást kell nyújtaniuk. Ez vonatkozik az operatív biztosításra, de akár a titkos nyomozást, titkos információgyűjtést követő nyílt nyomozás, vagy jogsegély alapján, nyílt büntetőeljárás lefolytatására is.

Elkerülhetetlen, hogy hazánk a korábnál jóval aktívabban részesesé váljon a nemzetközi rendőri együttműködés keretében történő felderítéseknek és nyomozásoknak a kábítószerek-bűnözés tekintetében (is).

Ehhez próbál igazodni ugyan a 2012. évi C. törvény módosítása is, de a bűnüldözés hazai szervezeti rendszere és a jogalkalmazók feladat- és jogköre (kiemelten az ügyészeké) – ha szabad így fogalmaznom – nem teljesen „EU-konform”.

Habár 2011. január 1-je óta ügyész engedélyével lehetséges álvásárlás, bizalmi vásárlás, bünszervezetbe beépülés, illetve ellenőrzött szállítás folytatása érdekében fedett nyomozó alkalmazása [Rtv. 64. § (1) bek. f)], ez a rendelkezés nem elégséges ahhoz, hogy zökkenőmentesen eleget tehesünk a nemzetközi együttműködésben megvalósuló műveleti tevékenység során a hazai és más részes államok bűnüldöző és büntető igazságszolgáltatás rendszerei közötti kooperációnak.

Mint azt egy megkérdezett szakember megjegyezte: *„egyetlenek vagyunk a volt szocialista országok között, ahol a rendőrségnek nincs olyan saját szervezeti egysége, amely a figyeléseket, telefonlehallgatásokat és egyéb operatív felderítési tevékenységet elvégezné”*. Nézzük példaként az ellenőrzött szállítások végrehajtását! Míg az uniós tagállamokban, ezen belül a volt szocialista utódállamokban is ezeket a tevékenységet jellemzően a rendőrség belső speciális szervezeti egysége oldja meg, addig nálunk a titkosszolgálat. Ez azért gond, mert amikor határon átvélő nemzetközi együttműködés keretében történik a figyelés és/vagy ellenőrzött szállítás (kísérés), a nemzetközi jogszabályokkal és az Europol tevékenységével összhangban rendőrök végezhetnek más tagállam területén részlegesen közös operatív tevékenységet,

a titkosszolgálat munkatársai azonban nem minősülnek rendőrnek még akkor sem, ha a rendőrség kérésére végeznek ilyen tevékenységet vagy éppen operatív adatgyűjtést. Így rájuk nem érvényesek a vonatkozó egyezményekben, bilaterális megállapodásokban és nemzetközi jogszabályokban foglalt rendelkezések. Mint titkosszolgálati ügynökök pedig kémnek minősülnek, és más országok e szerint járhatnak el velük.

Másik nagy gond – és nem csak a nemzetközi együttműködések tekintetében – az ügyész szerepe a felderítésben és a nyomozati eljárásokban. Ezt korábban már megvizsgáltam és arra a következtetésre jutottam, hogy az eredményesebb nyomozati, vádelőkészítő és váderedményességi szempontból ki kellene terjeszteni az ügyész feladat- és jogkörét. Az operatív adatgyűjtésben, tervezésében kooperatív szerepet, az operatív adatgyűjtés megvalósításában pedig a társadalmi kontrollt megtestesítő és egyben a jogi követelmények teljesülését figyelemmel kíséző szerepet kellene kapnia. Habár az egyes uniós országokban más-más a jogszabályi környezet, azonban jellemzően az ügyészek feladat- és jogköre a miénknél jóval kiterjedtebb az operatív adatgyűjtés szakában.

Míg számos nyugat-európai országban például a határon átnyúló ellenőrzött szállítások ügyészi jóváhagyással és ügyészi felügyelet mellett zajlanak, addig hazánkban az ügyészek ezekről a tevékenységekről jellemzően nincs is tudomása. (Kivétel, ha fedett nyomozó van az ügyben. Ez esetben a hatályos rendelkezések értelmében az ügyésznek tudnia kell az akcióról.) Más esetekben a felügyeletet az országos rendőrfőkapitány gyakorolja, az ő engedélyével zajlanak ezek a műveleti tevékenységek. Hiába kooperálna például egy holland ügyész egy magyar ügyésszel a nemzetközi rendőri együttműködést igénylő ellenőrzött szállítás során akár a nemzetközi és/vagy saját országra vonatkozó jogi követelmények teljesüléséről, vagy éppen a megosztott nyomozati eljárásokról, a sikeres közös vádelőkészítésről a vonatkozó ügy kapcsán, mert nincs partnere. Sok helyen nehezen fogadják el a többségi európai uniós tagállamoktól jelentősen eltérő szervezeti felépítésből eredő helyzetet, így a nemzetközi együttműködéseink eredményességének és a szerepvállalásunknak jelentősen határt szab ez a helyzet. A gyakorlatban gondot okozhat, hogy egy ellenőrzött szállítás folyamán milyen módon tudják a magyar hatóság képviselői elfogadtatni az együttműködő országokkal, hogy nálunk nem kell ügyészi engedély egy ellenőrzött szállítás lebonyolításához. A hazai szabályozás anomáliáiból eredő eltérő joggyakorlat miatt akár egy művelet is meghiúsulhat.

Összegzés

Az igazságügy rendszere az úgynevezett hagyományos bűncselekmények felderítése és az azokban történő eljárás tekintetében jóval egységesebb gyakorlatot folytat, mint az új típusú bűncselekmények esetén. Ennek kézenfekvő oka, hogy ezek a cselekmények már hosszú ideje büntetendők, az anyagi jogi rendelkezéseket letisztult megfogalmazások jellemzik, továbbá az anyagi és az eljárásjogi rendelkezések illeszkednek egymáshoz. Kialakult a relatíve egységes eljárási gyakorlat, érvényesül a transzparencia mind az eljárásokban részt vevő hatósági személyek, mind pedig az elkövetők számára.

Ezzel szemben azon cselekmények, devianciák esetében, amelyeket a társadalom csak pár évtizede vagy még korábban definiált bűncselekménynek, a büntető igazságszolgáltatás rendszere és maga a jogalkotás is még „keresi a fogást”.

Transzparenciáról, jobbiztonságról pedig még nem igazán beszélhetünk. A gazdasági vagy a kábítószer-bűncselekmények tipikusan ezt a kategóriát képviselik, így nem véletlen, hogy az igazságszolgáltatás rendszere nehezen boldogul velük. Nemcsak hazánkban, de a fejlett országokban általában ez a helyzet.

Ezeknek a cselekményeknek a felderítéséhez és bizonyításához nem elégségesek a hagyományos eszközök, technikák, tudások és ismeretek. A teamben végzett tevékenység felgyorsíthatja és hatékonyabbá teheti az eljárásokat, de az igazságszolgáltatás hazai szervezetrendszerébe ez egyelőre nehezen beilleszthető.

Speciális ismeretekre, sőt szakemberekre van szükség. Pénzügyi, gazdasági szakemberek, pszichológusok, kémikusok egészítik ki a nyomozó teameket a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása folyamatában. Mivel e jelenségek rendkívül összetettek, elkövetésük is speciális szakértelmet igényel, a mindig újabb és újabb trendek, szubsztanciák, elkövetési módok megismerését. Az igazságügy rendszerének igazodnia kell ehhez, ha lépést akar tartani az illegális droggal és az elkövetőkkel.

A kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos hatékony felderítés és bizonyítási eljárás folytatása érdekében, és hogy a földrajzilag ma még meglehetősen nagy diverziót mutató eljárási gyakorlat közelítsen egymáshoz, arra van szükség, hogy a droggal működésének szisztémáját, a droggal szerepeket és jellemzőket, valamint a vonatkozó büntetendő cselekmény jogszabályi környezetét és annak alkalmazását is jól ismerő, e bűncselekménytípusra specializálódott, a legújabb droggal fejleményekkel,

trendekkel folyamatosan tisztában lévő ügyészek vagy ügyései teamek, illetve bírák járjanak el.

A drogpiacon kívül gyors változásai (értve ezen a szubsztanciátípusok, a szerfogyasztási minták, a piaci trendek, a szervezeti mátrix és a direkt marketing változásait) szükségszerűvé teszik, hogy az eljárók naprakészek legyenek. Ezért szükség van a folyamatos továbbképzésükre.

Habár az új típusú pszichoaktív szerek térhódítása ma már megkérdőjelezhetetlen, a drogszcéna és a drogpiacon gyors változását a büntető igazságszolgáltatás és a bűnüldözés rendszere csak óriási fáziskéséssel tudja követni; így egyelőre csak reaktív jogpolitika és jogalkotás tud érvényesülni.

Mire a jogszabályi környezet egy-egy változása érzékelhetően érvényesül a joggyakorlatban is, addigra újabb változásokra van szükség, mert a drogpiacon átalakulása újfent messze túlhaladta, felülírta a jogi szabályozást és a joggyakorlatot.

Kérdés, hogy a bűnüldözést és a büntető igazságszolgáltatás rendszerét meddig kényszerítjük ebbe a csiki-csukiba. Meddig tartható, hogy – e bűncselekmény vonatkozásában – a folyamatos jogbizonytalanság, a bűnüldözés operatív szakaszának társadalmi és jogi követelmények teljesülésével kapcsolatos kontroll és a joghatóság hiánya aláássa a büntetőjog legitimitását és az általános jogbiztonságot?

Nem a kábítószer-fogyasztás vagy kábítószer-kereskedelem mint társadalmi probléma kezelése ellen érvelek, hanem amellet, hogy érdemes lenne elgondolkozni a racionális, hatásos és költséghatékony társadalmi kezelésmódra történő áttérésen. Nem feltétlenül a büntetőjog a legalkalmasabb eszköz a drogpiacon megengedezésére, miközben az illegális piac működése és a visszaszorítására hivatott intézményesült represszió összességében sokkal több társadalmi kárt és költséget termel, mint maga a drogpiacon.

A drogpiacon mellett a probléma definiálása és a problémakezelés dominanciájának kisajátítása érdekében – mint azt a tanulmányban korábban bemutattam – a működő intézményi piac alapvető érdeke a status quo fenntartása.

És miközben a jogalkotói szándék a piac kontrollja, a jogszabályi környezet és a joggyakorlat állandó változásának következtében – mintegy nem kívánt hatásként – a piac is folyamatos változásban van.

Lényeges eleme a folyamatnak, hogy a piac és a piaci magatartások, szerepek, értékesítési módok változása elsősorban a joggyakorlatra, míg a termékek, azaz a kábítószerek körének változása a büntető jogszabályra („kábítószertartárá”) történő reakcióként, válaszként értelmezhető.

Nagyjából úgy lehetne szemléletesen leírni, mint egy latin táncot: gyors-lassú, gyors-lassú. Gyors drogpiazi változások, lassú kriminálpolitikai válszok, majd gyors piaci változások a disztribúciós, illetve a termékfejlesztés színterén mint reakció, és ismét lassú válasz ezekre a reakciókra a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszerétől. A „lassú válasz” joggyakorlata már nem az éppen aktuális változásokra, hanem az azt megelőző változás hatásaira reagál.

Így lesz a kábítószerpiac és a büntető igazságszolgáltatás piacának egymásnak feszülése olyan, mint egy *kejlifjancsi*. Mindig keresik az optimális egyensúlyt, de latensen egyik piacnak sem érdeke, hogy kialakuljon az egyensúlyi állapot!

A büntető igazságszolgáltatás rendszere jellegénél fogva konzervatív, a goffmanni értelemben totális intézmény. Ezért nem képes a gyors változásokra. Ami tetten érhető olyan indikátorokban, mint

- a jogszabályi szövegekörnyezet letisztultságának a hiánya;
- az ebből következő jogértelmezési nehézségek;
- az ebből következő egységes joggyakorlat hiánya;
- a szintén ezzel összefüggő büntető jogegységi határozatok, büntető elvi döntések sokasága;
- és a szintén ebből következő jogbizonytalanság.

Minden törvény alapvetően annyit ér, amennyi végrehajtható, betartatható belőle. A joghatásosságot azonban legalább annyira befolyásolja a kodifikáció minősége, értem ezen, hogy a pönalizálni kívánt jelenséget a jogalkotó mennyire képes „modellezni” a jogszabályban (azaz a jogszabály mennyire tükrözi a valóságot; esetünkben a drogpiacon működését és a drogpiacon szerepetet), mint a jogalkalmazók szakértelme (szakmai tapasztalatai, gyakorlata, illetve attitűdje, azonosulása a szabályozással, illetve az eljárásba vont vagy vonódott személyekkel).

Ezért ha elfogadjuk, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere mint a problémakezelésben domináns eszköz jellegénél és a vonatkozó jogtárgy (drogpiacon) sajátosságainál fogva nem képes a kábítószer-probléma visszaszorítására, és tudomásul vesszük, hogy egyelőre a modern társadalmakban a büntető igazságszolgáltatást tekintik a problémakezelés domináns eszközének, akkor ebből logikusan következik, hogy a jogalkalmazók szakértelme marad az az indikátor, amellyel a szabályozás – korábban vázolt – anomáliái részlegesen enyhíthetők vagy részlegesen feloldhatók. Mivel azonban egy olyan jelenségről van szó, amely komplex jogi és szakmai ismeretet követel,

emellett pedig „csapatmunkát”, valódi együttműködést igényel a jogalkalmazó szervek között a nyomozati szakban, így felvetődik a jogalkalmazók szakosodásának szükségessége.

A vizsgálati eredmények egyértelműen bizonyították nemcsak a szakosodás szükségességét, hanem a jogalkalmazók részéről erre megfogalmazódó igényt is. Továbbá azt is, hogy nemcsak azért indokolt az ügyész jog- és feladatkörének kiterjesztése az operatív felderítés idején, mert így a társadalmi kontroll és a jogi követelmények teljesülésének figyelemmel kísérése végre e szakban is érvényesülhet, hanem azért is, mert jelentős mértékben megkönnyítheti a bizonyítást és lerövidítheti a nyílt nyomozások megindulásától a vádemelésig tartó eljárás szakasz hosszát, és nem utolsósorban elősegítheti a nemzetközi együttműködést.

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bünmegelőzési Hivatala a délkelet-európai régió bűnüldözésének és igazságszolgáltatásnak fejlesztésére vonatkozóan megállapította, hogy „*a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás intézményei közti együttműködés javítása és erősítése elsőséget kell hogy kapjon. A jelenleginél hatásosabb és szervezettebb fellépésre van szükség a határon átvélő bűncselekmények visszaszorítása érdekében, amely az elkövetők számának emelkedésében – mint eredményességi indikátor [a szerző megj.] – lenne tetten érhető. A vonatkozó államok egyetértettek az igazságügyi szervezetek közti együttműködés erősítésének szükségességében. A regionális program az információcsere megkönnyítését és az ügyészi irányítás, felügyelet mellett zajló nyomozások, mint „jó gyakorlatok”, modellek átadását szorgalmazza. Továbbá, a bűnüldöző szervek és az ügyészség kapacitásainak erősítését annak érdekében, hogy közös erőfeszítéssel proaktív műveletekre kerülhessen sor a szervezett bűnözés területén, beleértve az emberkereskedelmet és az embercsempészetet is.*”²²

IRODALOM

Arlacchi, Pino: Some Observations on Illegal Markets. In: **Ruggiero, Vincenzo – South, Nigel – Taylor, Ian (eds.):** The New European Criminology, Crime and Social Order in Europe. Routledge, London, 1998

Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás alapelveibe. In: **Márkus György (szerk.):** Brit moralisták a XVIII. században. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977

Christie, Nils: A fájdalom korlátai. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991

Fekes Gyula: Titkos információgyűjtés avagy titkos adatszerzés? *Jogifórum.hu*, 2005. március 20.

<http://www.jogiforum.hu/publikaciok/174>

Finszter Géza – Mészáros Ádám: A titkos felderítés új szabályozása. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010

Goldstock, Ronald: The Approach of the Organized Crime Task Force. White Plains, New York, 1992

Gramckow, Heike P. – Jacoby, Joan E. – Ratledge, Edward C.: Prosecuting complex drug cases – The challenge for local prosecutors. Jefferson Institute for Justice Studies, 1993. <http://www.jijs.org/publications/prospubs/Compxdr.pdf>

Mill, John Stuart: A szabadságról – Haszonelvűség. Magyar Helikon, Budapest, 1980

Natarajan, Mangai – Belanger, Mathieu: Varieties of drug trafficking organizations: A typology of cases prosecuted in New York City. *Journal of Drug Issues*, vol. 28, no. 4, 1998

Reuter, Peter – Ramstedt, Mats – Rigter, Henk: Developing a Framework for Estimating Government Drug Policy Expenditures. Report for the European Monitoring Center on Drugs and Drug Abuse. EMCDDA, 11 May 2004, http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_21247_EN_Reuter_2004.pdf

Ritter Ildikó: Drogkereskedő karrierék. Kézirat. 2009

Ritter Ildikó: Bevezetés a kábítószer-gazdaságtanba I. In: **Vótkó György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012

Ruggerio, Vincenzo – South, Nigel: Eurodrugs, Drug Use Markets and Trafficking in Europe. Taylor & Francis Group, 1995

Schur, Edwin, M.: Crimes Without Victims: Deviant Behavior and Public Policy. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965

Swedberg, Richard: New Economic Sociology. Conference Paper. Second European Conference for Sociology, Budapest 1995

The State of the Drugs Problem in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2008

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/lddeucom/270/27002.htm>

<http://en.rian.ru/world/20100530/159275376.html>

<http://socialcorruption.com/news/worldwide-dilemma-drug-trafficking-and-violent-take-over-solution>

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st17/st17547.en12.pdf>

<http://www.emcdda.europa.eu/themes/drug-situation/policy>

<http://www.unodc.org/southeasterneurope/en/criminal-justice-and-prison-reform/linking-law-enforcement-and-justice-institutions.html>